

Plainer Zsuzsa

Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (Románia)
tudományos főmunkatárs
plainerzsuzsa@gmail.com

Művészet és pártideológia között – dokumentumkötet színház és politikai hatalom viszonyáról a Ceaușescu- rendszer idején

DOI: 10.46522/Sg.2025.01.07

Restitutio. Între artă și dictatură. Documente privind viața teatrală în perioada Ceaușescu [Restitutio. Művészet és diktatúra között. A színházi élet dokumentumai a Ceaușescu-rendszerben], főszerk., tan. Csaba Zoltán NOVÁK, szerk. Marcela Livia DAN, Andrea GYÖRGY, Marosvásárhely, UArtPress, 2024

Jóllehet napjainkban egyre fontosabbá válik a kelet-európai színház (és színháztörténet) politikai, illetve társadalmi kontextusa, a romániai magyar tudományos vizsgálódások nagy része még mindig az esztétikai értékeket állítja a középpontba, amikor a teátrumok világáról ír és beszél. A színházművészeti megközelítések túlsúlya miatt különösen fontos odafigyelnünk minden olyan kutatásra vagy publikációra, amely tágítani igyekszik e domináns diskurzus határait. Ilyen a *Restitutio* román nyelvű, színházi dokumentumokat összegyűjtő kötet is, amelyet a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem keretében működő Színház és Multimédia Kutatóintézet adott ki. E kiadvány annak a sorozatnak az első darabja, amely a Ceaușescu-rendszer idején működő romániai színházak ideológiai és politikai ellenőrzésére vonatkozó dokumentumok közreadására vállalkozik. Az első kötet a rendszer korai, ideológiai nyitást szorgalmazó, 1965–1971-es időszakának levéltári dokumentumaiból válogatott, a második kötet, az elképzelések szerint, a júliusi tézisekkel kezdődő politikai elszigetelődés időszakának színházi dokumentumaiból fog közölni, míg a tervezett harmadik rész majd a Securitate Irattárát Felügyelő

Országos Tanács levéltárának színházakra vonatkozó iratcsomóiból szelektál.

Ahogy azt az előszó is leszögezi, az államkommunizmus idején, 1945 és 1989 között a kulturális intézmények nemcsak anyagi és adminisztratív szempontból, de ideológiailag is a Kommunista Párt fennhatósága alá tartoztak. A fent megnevezett időszakban az újságok, könyvkiadók, színházak szerepe a központi politikai doktrínák „visszatükrözése” volt. Azonban a kulturális intézmények és a szocialista hatalom összefonódása a fenti évtizedekben összetett kérdés, amire az előszó is rámutat: a színház ugyan művészeti intézmény maradt, de egyben a politikai üzenetek hordozójává is vált (5). E kötet célja – a szerkesztők szerint – olyan dokumentumok közreadása, amelyek által megérthető, megismerhető e bonyolult dichotómia.

A könyv nagyrészt a romániai országos levéltárnak a Bihar, Maros és Kovászna megyei kirendeltségei, valamint a bukaresti központi levéltár fondjaiból válogat és ad közre. A dokumentumok apróbb nyelvi változtatásokat leszámítva szöveghű közlések, amelyeket a szerkesztők a korszak változásaira figyelve rendeztek időrendi sorrendbe. A szerkesztők két részre osztják e kötetben a (többségében) Sajtófőigazgatóság és a városi pártszervezetek fondjaiból származó anyagokat, a jegyzőkönyveket, beszámolókat, munkaterveket (plan de activitate), repertoártervezeteket, hivatalos leiratokat (adrese oficiale). Az első, amely az Alapszervezetek (Organizațiile de bază) alcímet viseli, a Román Kommunista Párt színházakban létrehozott alapszervezeteinek tevékenységét illusztrálja. A második rész (*Ideologie, cenzură, autocenzură – azaz Ideológia, cenzúra, öncenzúra*) a színdarabok, repertoárok ideológiai ellenőrzéséről szóló iratokat tartalmazza. Ahogy azt az előszó részletesen leírja, a munkahelyi pártszervezetek az államkommunista politikai hatalom alapegységei voltak. Üléseiken elsősorban ideológiai (lásd később), de néha gyakorlati teendőket is megvitatnak a színházi dolgozókkal (havi kiszállások, gyárakban tartandó előadások részletkérdései stb.) (19), bár e „viták” gyakran a hatalom által szabályozott interakciók maradnak (14). A városi vagy megyei pártbizottság jelenlétében zajló tanácskozások valódi célja ugyanis az államhatalom jelenlétének folyamatos tudatosítása

volt, nem a valódi párbeszéd. Az előszó kiemeli, hogy a kötetben közölt dokumentumok alapján jól kirajzolhatóak a hatalom működésének mechanizmusai: a kötelező ideológiai nevelés, amely során a vásárhelyi színművészeti egyetem tanárainak marxista esztétikáról szóló szemináriumokat kell tartaniuk (20), a politikai rítussá fokozódó kötelező önkritika gyakorlása (21), illetve a pártfegyelemre való állandó figyelmeztetés (22).

A második rész dokumentumainak keretezésekor az előszó röviden felvázolja a színházi ellenőrzés, azaz a színházi cenzúra működésének mechanizmusait: a repertoárok összeállításának szabályait, a színházi intézmények, a helyi és bukaresti pártszervezetek alkudozásait. A dokumentumokból látható, milyenek voltak az ún. referátumok, azok a szövegek, amelyeket a színházi vezetők a hatalom nyelvén írtak meg egy-egy bemutatóra szánt darab védelmében (318), de a kötetben közreadott iratokból azt is megérthetjük, hogyan működött a cenzúra (egyik eleme), azaz hogyan utasították vissza a pártbürokraták a bemutatóra szánt színműveket (18).

Az előszó legnagyobb erénye, hogy felhívja a figyelmet arra, hogyan tükrözik a színházi dokumentumok a korszak ideológiai változásait. Hogyan jelenik meg a „nyitás”, azaz a kulturális javak országon belüli és főleg országok közötti cseréjének központi direktívája a színházi pártszervezetek ülésein (23), hogyan változnak meg e „nyitás” hatására a színházak repertoártervezetei, azaz hogyan nő meg a külföldi szerzők által írt darabok száma az évadtervekben (26), és hogyan fedezhetjük fel az 1971-es júliusi tézisekkel fémjelzett ideológiai bezárkózás első jeleit az összegyűjtött és közzétett iratcsomókban, amikor nyugatos, „modern” szerzők helyett egyre több romániai darab kerül a repertoárba (25). Az egybeszerkesztett dokumentumgyűjtemény nem közvetíti az abszolút igazságot, a korszak és a téma alaposabb megismeréséhez más források is szükségesek. Ugyanakkor a szerkesztők szerint a *Restitutio* elsősorban éppen azért hiánypótló, mert képes eddig a nyilvánosság számára elérhetetlennek tűnő dokumentumokat hozzáférhetővé tenni, így pedig a kötet lelkiismeretesen végrehajtja kitűzött céljait, vállalt feladatát.